

Gasztonyi Erzsébet:**Császári-királyi gárdistából a szabadságharc őrnagya: Széli József**

A dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család a genealógusok feltételezése szerint az Árpád-korabeli „Kalotai-Zyl” nemzetségből származik. Ezt azonban oklevelekkel hitelt érdemlően igazolni nem lehet. A családnév nem szelet, légáramlatot jelent, hanem valószínűleg hun eredetű szó, aminek jelentése ezüstöt, vagy mogyoróbokrot takar. A nemességet igazoló iratok a háborús időkben elkallódtak. III. Ferdinánd magyar király – az egyik családtag kérelmére –, 1639. május 22-én az ősi nemességet megerősítette.

A dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család címere

(Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár, HU-MNL-OL-P 628-A-1-5 törzsszám)

Az évszázadok során a Széll család számos ágra (veszprémi, bődi, a protestáns szalontai, söptei, bucsui és celli) szakadt. Érdekesség a szalontai és a bucsui ág rokonsága Arany Jánossal és Vörösmarty Mihállyal. A szalontai ágba tartozó Széll Kálmán református lelkész Arany János leányát, Juliannát vette feleségül, míg a bucsui ágba tartozó Széll Kálmán miniszterelnök (nevét napjainkban Budapesten tér viseli), Vörösmarty Mihály leányát, Ilonát, aki Deák Ferenc gyámleánya is volt, választotta hitveséül. Az ősök között találunk insurgenst,¹ udvari tanácsost, főszolgabíró, udvari pohárnokot, alispánt, főispánt, huszár főhadnagyot, Kossuth seregében honvéd őrnagyot, belügyminisztert stb. A család legismertebb tagja a bucsui ágba tartozó Széll Kálmán (Gasztony, 1843. június 8. – Rátót, 1915. augusztus 16.) pénzügyminiszter, majd miniszterelnök.² A bucsui ág egyes tagjai rokonságban, vérségi kapcsolatban állnak III. Bélával, IV. Bélával, Szent Lászlóval és számos más Árpád-házi uralkodóval, a közelmúltban elhunyt II. Erzsébet brit királynővel, és nem utolsósorban gróf Zrínyi Miklóssal, Szigetvár hős védőjével.³ A néhai brit királynő ükanyja volt gróf kisérei Rhédey Klaudia Zsuzsanna (Erdőszentgyörgy, 1812. szeptember 20. – Pettau, 1841. október 1.).

A család celli ága egy honvédőrnagyot adott a hazának, aki élete egy részét – kevesek által tudottan –, Ajkán töltötte. Egyik testvére, Széll Mihály, főhadnagyként harcolt a hazáért a szabadságharcban.

A nem mindennapi életutat bejárta dukai és szentgyörgyvölgyi Széll József Benedek Nagydömölkön (ma Celldömölk) született 1813. január 6-án. Szülei: Széll Imre ügyvéd, táblabíró és Mayer Julianna. Két testvére volt, az 1818-ban született Széll Mihály és az 1822-ben született Széll Ferenc kisbirtokos gazdálkodó. Széll Ferenc életútját nem ismerjük.

Széll Mihály gimnáziumba járt, majd a katonai pályát választotta, 1842-től tizedes a 12. Nádor huszárezrednél Csehországban. 1848 júniusától hadnagy a Szombathelyen szerveződő 7. honvédzászlóaljnál, részt vett a Jellasics elleni harcokban, később főhadnagy a fel-dunai hadtestben, majd a lipótvári (Szlovákia) várőrségnél. A vár feladása után (1849. február 2.) fogságba esett, és a szabadságharc végéig hadifogoly volt Königsgrätzben. Később útbiztos Vas megyében, útmester Muraszombaton. Tagja volt a Vas megyei Honvédegyletnek. 1872-től honvéd főhadnagy, 1879-től százados, majd 1882-ben nyugalmazták. Nem alapított családot. 1897. február 1-én hunyt el.⁴

¹ Nemesi felkelő. Az 1848. előtti honvédelmi rendszer egyik jellemzője volt a nemesség ország védelmére való fegyverre kelése, a nemesi felkelés. Az utolsó felkelés 1809. június 14-én volt Győr mellett, amikor a nemesi sereg megütközött Napóleon katonáival

² SZÉLL Tamás – SZÉLL Kálmán: *Adalékok a dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család történetéhez*. Vasi Szemle, 1999. 5. sz. (A Vas Megyei Közigyelés Tudományos és kulturális folyóirata.) 358. o.

³ Uo. 366. o.

⁴ <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/hadnagyk-es-fohadnagyk-az-184849-evi-szabadsagharcban-2/sz-1CF9/szel-mihaly-1DF0/>

*A testvér, Széll Mihály főhadnagy
(Forrás: ua. mint a 4. lábjegyzetnél)*

A kor szokásainak megfelelő illő taníttatás és neveltetés után Széll József Benedek, a daliás természetű ifjú, katonai pályára lépett. 1833. március 21-től hadapród volt a 48. (Gollner) gyalogezredben. 1835. február 1-jétől 1840. január 31-ig gárdista Bécsben. 1836-ban beosztották a prágai koronázásra kirendelt különítménybe. A gárdától történő kilépése után, alhadnagyi rangban, a 34. (Benczúr) gyalogezredhez helyezték Lembergbe, ahol 1842-ben főhadnagy, 1848-ban, pedig II. százados.⁵

A magyar nemesi testőrséget (Praetoriana Nobilium Turma Hungarica) Mária Terézia alapította 1760-ban. Állítólag a magyar nemzetnek, nemességnek a trónja iránti hűségét akarta ezzel jutalmazni. A gárda szervezése

megszabott rendezőelvek szerint történt. A megyék meghatározott számú, nemesi származású ifjút ajánlhattak gárdistának. A nemesi származás mellett többek között feltétel volt a legalább 180 cm-es magasság. A gárdistáknak számos regulát kellett betartani. Érdekesség, hogy meg kellett tanulniuk a korabeli udvari táncokat, látogatniuk kellett a bécsi francia színház előadásait, fontos volt a nyelvtanulás, és nyilvánvalóan az akkori elvárásoknak, udvari etikettnak megfelelő kulturált viselkedés. Számos gárdista több idegen nyelven is beszélt. Egyenruhájuk rendkívül díszes és elegáns volt (pl. az ünnepi formaruhához panyókán viselt tigrisbőr is tartozott). A csakis fehér, vagy szürke lovak szerszámját, lótakaróját sallangok, ezüst rojtok, himzés díszítette.

⁵ TISZA-BEÖI HELLEBRONTH Kálmán: *A magyar testőrség névkönyve 1760-1918*. (Stádium Sajtóvállalat Rt. 1940.) 354. p. Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/FszekCimNevTarak_37_018/?pg=393&layout=s&query=Sz%C3%A9ll%20j%C3%B3zsef

Imago militis praefidarii generosi imperatorii et regii
Hungarici, vestitu festivali ornati.

Anton Krieger del.
Abbildung eines von der Kaiserlich Königlich Ungarisch -
Königlichen Garde, in Gala Kleidung.

Magyar testőr diszegyenruhában, 1782

(Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_kir%C3%A1nyi_nemesi_test%C5%91rs%C3%A9g)

A már hivatkozott, a testőrségről szóló könyvet olvasva, részletes képek kaphatunk a gárdisták mindennapjairól is. Vélhetően a bécsi gárdába bejutni egy magyar ifjúnak maga az álom lehetett azokban a régi időkben, figyelemmel az akkori magyarországi lehetőségekre.

A fiatal Széll Józsefnek az öt év gárdatiszti szolgálat alatt nem lehetett unalmas az élete. Gondoljunk csak a prágai koronázásra, ahol a már akkor magyar királyként uralkodó V. Ferdinándot cseh királlyá koronázták, és Széllt beosztották a koronázásra kirendelt különítménybe.

Szokás volt, hogy a király egy-két gárdistát vendégül látott reggelire, ami nem volt népszerű, mert ilyen alkalmakkor igencsak ügyelni kellett az etikett szigorú szabályainak betartására, és bizony, a gárdisták néha éhesen távoztak a palotából.

Széll leMBERGI életéről kevés információ áll rendelkezésre. A kutatások során a legátfogóbb és legrészletesebb életrajzi adatok Edvi Illés Pál⁶ *Dömölki Krónika*⁷ című munkájából tudhatók meg. A Krónika a mai napig kiadatlan kézirat. Nádasdy Lajos⁸ celldömölki helytörténész közreadásaként az Új Kemenesalja című lapban 1998-ban folytatásokban megjelent a Krónika Széllre vonatkozó része. Nádasdy szerint Edvi, aki ismerte Széllt, igen nagy valószínűséggel Széll személyes elbeszélése alapján jegyezte le a krónikában – 23 oldalon – az egykori gárdista, honvédőrnagy, kufsteini rab életútját. A Krónikában olyan részletességgel leírt történeteket találni, melyek a fenti-eket támasztják alá. Edvi többször idéz párbeszédet, német nyelven is. Vélhető, hogy Edvi a Széll által elmondottakat vetette papírra. A Krónikában írtak tényyszerűségét, hitelességét más forrásokban fellelt adatok is megerősítik, így a továbbiakban elsődlegesen erre lehet hagyatkozni.

⁶ Edvi Illés Pál (Réti. 1793. június 29. – Pest. 1871. június 22.) ev. lelkész. az MTA levelező tagja. költő, törvényszéki tanácsos, Vas és Sopron vármegye táblabírája. 1831–1863 között élt a Vas megyei Nemesdömölkön, és szolgálta a gyülekezetet. Forrás: wikipédia

⁷ Elérhető: http://cellbibl-digit.cellkabel.hu/edvi_illes_pal-vas_megyei_kronikak_1848-49_I.pdf

⁸ Nádasdy Lajos (Felsőkelecsény. 1913. január 28. – Celldömölk. 2014. április 19.) tudományos szakíró, helytörténész, nyugalmazott református lelkész, tanár, a Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményének egykori munkatársa.

Széll Lembergben az akkor Porosz Prinz⁹ nevet viselő, 34. számú gyalogos regimentben szolgált. 1843-ban feleségül vette egy Lemberg közelében lakó lengyel¹⁰ földbirtokos lányát, Pauli Máriát. Galíciából az ezredet 1848 szeptemberében hazavezényelték Pestre. A feleség a szüleinél maradt. Széllt őrnaggyá nevezték ki 1848. szeptember 18-án, és a 34. gyalogezred 2. zászlóaljának parancsnokává.¹¹

Az események 1848 szeptemberére felgyorsultak Magyarországon. Jellasics horvát bán a seregével átkelt a Dráván. Szeptember 28-án a Pákozd melletti Sukoró református templomában összeült a haditanács, amit maga Batthyány Lajos miniszterelnök vezetett. A haditanács résztvevői közül csak az ismertebbek: Móga János altábornagy, fővezér, Guyon Richard nemzetőr, őrnagy, Perczel Mór ezredes, szabadcsapat vezér, Andrássy Gyula gróf, parancstörzstiszt. Akit pedig már szinte elfeledett az utókor: Széll József cs. kir. őrnagy. A sukorói haditanács résztvevőinek nevét a templomban ma emléktábla őrzi. A haditanács azzal zárult, hogy a magyar sereg nem támad, azonban felveszi a harcot Jellasics támadása esetén. Másnap a támadás bekövetkezett. Széll őrnagy a haderő centrumában a 34. gyalogezred 400 katonáját vezényelte.¹²

A győzedelmes pákozdi csatát követően az őrnagy „*apróbb-nagyobb csatákban*” vett részt, amint azt Edvi a Krónikában lejegyezte. Az 1848-as téli hadjárat fel-dunai hadtestében Széll a 34. Vilmos gyalogezred 2. zászlóalj parancsnoka volt.¹³

⁹ A császári, királyi 34. (magyarországi sorozású) gyalogezred 1827-től Benczúr József cs. kir. altábornagy, 1841-től és 1848/49-ben Vilmos (Wilhelm) porosz herceg és trónörökös nevét viselte. Az ezred mindhárom zászlóalja 1848 októberében csatlakozott az alakuló magyar honvédsereghez. Széll lebergi szolgálata idején az ezred neve: 34. Vilmos gyalogezred. A számmal és névvel jelölt ezredeket a „tulajdonosuk” után nevezték el. A tulajdonost jelképesen kell érteni, megtiszteltetés, elismerés jeléül viselhette az adott személy nevét az ezred. (Bona Gábor hadtörténész, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum nyugalmazott igazgatójának közlése nyomán. 2019.)

¹⁰ A 2. számú lábjegyzetben említett Széll testvérek kutatásai, illetve az általuk összeállított családfában a feleség N. N. monogrammal lengyel földbirtokosnőként szerepel. Edvi a Krónikájában ugyancsak lengyel földbirtokosnőként említi, név nélkül. Pauli Mária névvel BONA Gábor *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban* című munkájában találkozhatunk.

Elérhető: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/tabornokok-es-torzstisztek-az-184849-evi-szabadsagharcban-23DD/iii-cletrajzi-adatok-273C/torzstisztek-27A0/dukai-es-szentgyorgyvolgyi-szell-jozsef-2B76/?list=cyJmaWx0ZXJzIjogcyJNVSI6IjFsiTkZPXP0iPTIlfQm9uYV8xII19LCAicXVlenkiOiAiZHVrYWkgXHUwMGU5cyBzem-VudGd5XHUwMGY2cmd5dlxIMDBmNmxcncWkgc3cdTAwZTIsbCBqXHUwMGYzenNIZiJ9>

¹¹ Bona Gábor 8. számú lábjegyzetben hivatkozott munkája szerint Széllt gr. Batthyány Lajos miniszterelnök, míg Edvi Illés Pál 5. számú lábjegyzetben hivatkozott Dömölki Krónikája szerint Kossuth Lajos nevezte ki őrnaggyá. Gr. Batthyány Lajos miniszterelnök által történt kinevezést tekinthetjük hiteltelnesnek, ugyanis ez dokumentumok által igazolt.

¹² HERMANN Róbert: *A pákozdi csata, 1848. szeptember 29.* Hadtörténeti Közlemények, 2014. 2. sz.

¹³ Forrás: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/tabornokok-es-torzstisztek-az-184849-evi-szabadsagharcban-23DD/i-a-honvedsereg-tabornoki-es-torzstizti-kara-a-szabadsagharcban-23FA/6-a-honvedsereg-parancsnoki-kara-es-latszama129-24E7/1848-december-kozepen-a-teli-hadjarat-kezdeten-24E8/>

A téli hadjárat ütközeteként került sor 1848. december 28-án a bábolnai csatára, amelynek során a visszavonuló fel-dunai hadsereg utóvédjét megtámadta a császári különítmény. Széll őrnagy azt a feladatot kapta, amint azt Edvi írja, hogy fedezze a visszavonuló magyar tüzéséget. Edvi, a krónikás szavai az összecsapás kezdetéről: *„Szél az alá siető német seregnek elébe felállította csapatját, annak szemközt, négyszeg sűrű testületben, ő maga a paripán elükbe állva felemelt karddal, rajta őrnagyi diszruhája, világoskék bársony katona öltöny, mely gazdagon aranyozva már messziről fénylett az ellenség szemeibe.”*

A csatában és utána – Edvi Krónikája alapján – a következők történtek: Széll *„a magasra fölnyúló termelével”* magára vonta az ellenség figyelmét, többen rárohantak. Az őrnagy egy erős kardcsapással az őt rohamozók közül egyet leterített a lováról, egy másikat megsebesített, a harmadikat meg *„levágta”*. Egy vetődárda a szablyát tartó kezét eltalálta, majd egy vágás a jobb kezét érte, töben könyöknél, egy újabb a jobb kéznek ujját. Széll elhatározta, hogy inkább darabokra hagyja a testét *„koncoltatni”*, mintsem a németnek könyöröggjön. Ekkor hallotta az egyik katonát, hogy: *„Ez a kutya még mindig nem esik le?”* Ekkor az őrnagy készakarva lecsúszott a lováról, de már nem tudta tartani magát, mert a fejét két vágás érte, és a földre rogyott. Rálöttek, a golyó éppen a homloka mellett fűrődött a földbe. A rárohanó lovasok mindenét, a zsebóráját, tarisznyáját, erszényét elvették, csak a véres ruháit nem, mert azok használhatatlanok lettek. Az őrnagy a nagy vérvesztés ellenére nem vesztette el az eszméletét. Egyszer csak azt halotta: *„Őrnagy Úr él még?”* Az őrnagyot a bajtársai egy közeli majorba vitték, aki ekkorra már eszméletét veszítette. Sebeit bekötözték, de a veszély még nem múlt el, mert feltűnt az ellenség, és éppen csak annyi idő maradt, hogy az őrnagyot *„egy legközelebbi éléstárba berántották a gyékényen, amin feküdt”*. Széll – a nagyobb biztonság kedvéért –, később átvitette magát egy tehenistállóba. Hat hét múlva az egészsége már annyira helyreállt a háziak gondos ápolásaként, hogy arról beszéltek, hová lehetne az őrnagyot elvitetni, amint arra kedvező alkalom lesz. Széll tréfásan azt mondta a háziasszonynak: *„Ej! Jó asszonyom, tartson meg engem a házá-nál, mint tehenészt, mert én úgysem tudom, mihez kezdjek, ha felgyógyulok.”* Meghal-lotta ezt az igazi tehenész és félve attól, hogy Széll miatt elküldik, feladta az őrnagyot a lovasság parancsnokánál. Széllt elfogták, és Budára vitték, ahol kórházban ápolták. A kórházból levelet írt feleségének, aki elképzelhetetlen, milyen nehézségek árán, tél-víz idején, háborús állapotok közepette, nő léteire képes volt a hosszú utat megtenni Budára.

Széllt haditörvényszék elé állították. A bírák közül az egyik azt mondta Széllnek: *„Ha érettink tette volna Ön azt, amit cselekedett, megkapta volna a Mária Terézia Rendet, most azonban kötélre van kilátás.”* 1849 márciusában (13-án, vagy 20-án) megszületett az ítélet: kötél általi halál. Széll neje nagy nehezen bebocsátást nyert Windischgrätz herceghez, hogy a férje életéért könyöröggjön. A herceg válasza röviden:

„*Just nicht! Just nicht!*” (Azért sem! Azért sem!) A herceg és a bíraskodó tisztek vitába keveredtek, egyesek kilátásba helyezték a lemondásukat, ha a herceg nem változtat az akaratán. Végül Széllt, mivel 17 sebe által egyébként is meggyomorodott – császári kegyelem folytán –, tíz év vasban letöltendő várfogságra ítélték. A bilincs visezése alól 1850 szeptemberében felmentették.¹⁴

Széll a kufsteini várbörtönben raboskodott 1854-ig. Zathurecky István székely huszárszázados cellatársa volt Széllnek Kufsteinben, és az alábbiak állnak az emlékirataiban¹⁵: „1851. március 1. Átköltözém eddigi laktanyámból az első emelet 16. számába Papp Lajos és Széll Józseffel.” Majd egy névnapról tesz említést a huszárszázados: „1851. március 19. Ünneplők Széll József társunk névnapját, hozzánk engedé várpapancsnok úr jönni Czuczor Gergely...ez nap jövénk először össze fogolytársainkkal, mivel ez nap vevé kezdetét többek együttlésével.”

Kufstein vára. Teleki Blanka¹⁶ korabeli rajza
(Forrás: <https://tgyoblog.wordpress.com/2017/04/07/leowey-klara-egyetlen-verse-a-ket-testver-borton/>)

A hűséges hitves követte a férjét Kufsteinbe, csak azért, hogy hetente pár órára meglátogathassa a börtönben.

¹⁴ TISZA-BEÖI HELLEBRONTH Kálmán: *A magyar testőrség névkönyve 1760-1918.* (Stádium Sajtóvállalat Rt. 1940.) 354. oldal

¹⁵ HERMANN Róbert: *Zathurecky István székely huszárszázados emlékirata (1849-1856).* Elérhető: <http://www.bibl.u-szeged.hu/porta/szint/tarsad/muzeum/acta96/html/cikkek/hu/hermann.htm>

¹⁶ Gróf Teleki Blanka a magyar nőnevelés egyik úttörője. A szabadságharc leverése után bujdosókat rejtegetett, az emigrációban élő szabadságharcosokkal levelezett. 1853-ban tíz év várfogságra ítélték, melynek egy részét Kufsteinben töltötte az általános amnesztiával történő szabadulása, 1857 előtt.

Ferenc József nászülésekor, 1854-ben Széll amnesztiával szabadult, és visszatért a feleség galíciai birtokára, amit az őrnagy nem hagyhatott el. A feleség – gyermek nélkül –, 1858-ban meghalt.

Széll az Októberi Diploma¹⁷ kihirdetésével visszanyerte teljes szabadságát, és 1861 tavaszán hazatért. „*Kis-Czelben tartja lakását, köztiszteletnek örvendő.*” Az osztrák kormány Galiciában hivatali állást ajánlott Széllnek, de ő „*a császári szolgálattal gyűlöletig meglegedett örökké*”. Kis-Czell magyar szellemű népe díszpolgárrá választotta Széllt. Ő volt a település első díszpolgára. Itt töltötte napjait Széll kényelmes jólétben, vadászattal, vendégeskedéssel.

Edvi a Krónikájának végére utóiratként írt bejegyzés: „*mint Dömölknek 31 éve polgára,*” Széllt ifjú éveitől ismerte, és miután őt hazatérése után felkereste és „*értékes társaságában folyvást részeltette*”, fontosnak tartotta, hogy a Krónikában megörökítse. Még egy utóirat: „*1866. Széll Ajkára költözött, hol szép birtoka volt (Veszprém megye.)*” Sajnos, Edvi arról már nem szólt, hogy Széll miért költözött Ajkára.

Széll halotti anyakönyvi bejegyzése tartalmazza, hogy második felesége Lakits Mária volt, akivel Kis-Czellben kötött házasságot 1861. május 8-án. A Szombathelyi Egyházmegyei Levéltárban őrzött korabeli házassági anyakönyvben azonban – különös módon –, nincs nyoma a házasságkötésnek. A beréndi¹⁸ Keresztelési Anyakönyvben (1846-1877) a 45. sorszám alatt bejegyzett keresztelés szerint Pandur Mihály és Bombai Karolina Ajkán, a 153-as házban lakó szülők az 1868. szeptember 28-án született, Margit Leona Mária nevű törvényes gyermekének Széll József és Lakics (itt a családi név nem ts-sel szerepel, mint Széll halotti anyakönyvében), Mária voltak a keresztszülei. A bejegyzésből az is kiderül, hogy az apa ispán volt. Talán az ajkai Puzdor¹⁹ birtokon?

A Hadtörténelmi Levéltárban őriznek egy levelet²⁰, amit Széll írt a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumnak. A levél Ajkán kelt 1868. június 10-én. A folyamodványban Széll a király áprilisban kiadott „*ígérvényére*” hivatkozással rangjának és szolgálati idejének megfelelő mértékű nyugdíj megállapítását kérte. Széll a kérelmében leírta, hogy hol és mikor szolgált és megnevezett három személyt, akik társai voltak a királyi testőrségnél (Klapka honvéd tábornok úr), továbbá Bécsben és

¹⁷ A birodalom államjogi rendezését jelentő, I. Ferenc József által 1860. október 20-én kiadott császári-királyi rendelet.

¹⁸ Ma Ajka egyik városrésze. Széll idejében az ajkai katolikusok a beréndi anyagyházhoz tartoztak.

¹⁹ Puzdor (1849-ig Armprusztér) Gyula (Ajka, 1828. július 12. – Pápa, 1902. november 22.) földbirtokos, költő, kortársa volt Széllnek. Részt vett a szabadságharcban.

Forrás: TILHOF Endre: *Ajka város Ajka, Ajkarendek, Bakonygyepes, Bódé, Cséktűt, Padrag, Tósok-berénd községek és Ajkacsingervölgy általános lexikona*. Ajka, 2018. 417. o.

²⁰ Jegyzet: Hadtörténelmi Levéltár: General Kommando zu Ofen 1868. 2. Abteilung 21-8 129. szám. A jegyzetszám alatt még számos, kutatásra érdemes dokumentum található Széll József életével kapcsolatban. (Bona Gábor hadtörténész közlése nyomán. 2019.)

Lembergben, mivel az iratok elvesztek. Az 1868. október 26-án megállapított nyugdíja 423 forint volt.²¹

A szabadságharc leverését követően a volt honvédek, tisztek megélhetése bizonytalanná vált. Ferenc József császár és Erzsébet királyné 100 ezer aranyat kapott a koronázáskor az országgyűléstől. Az uralkodói pár – valószínű Deák Ferenc tanácsára – ezt az összeget felajánlotta honvédségélyezésre. Ferenc József 1855-ös nyugdíjszabályzata csak a császári sereg katonáinak biztosított nyugellátást rendfokozattól és szolgálati időtől függően havi 100-200 Ft-tól a több ezerig. 1868. április 25-én „*uralkodói kézirat, legfőbb királyi elhatározás*” intézkedett a volt császári és királyi katonatisztek ellátásáról: „...*Mindazon volt cs. kir. katonatiszteket, kik az 1848/49-ki események következtében ellátási igényeiktől elestek, a nélkül, hogy időközben állami javadalmazást nyertek volna, az általános katonai nyugdíj-alapból megfelelő ellátásban részesíteni szándékozván, megbízom önt, miszerint erre vonatkozólag a beérkező beadványok alapján magyar miniszterelnökömmel egyetértőleg részletes előterjesztést, egyszersmind pedig a felmerülendő költségek alkotmányszerű fedezése iránt javaslatot tegyen.* Ferenc József”²²

A „*legfőbb királyi elhatározás*” gróf Andrássy Gyula miniszterelnöknek és Kuhn Ferenc közös hadügyminiszternek szólt. Ez volt az őrnagy által a kérelmében hivatkozott „*igérvény*”.

Széll tagja volt a Veszprémi vármegyei Honvédegyletnek. Az 1867 szeptemberében tartott közgyűlés külválasztmányi taggá választotta. Őrnagyi rendfokozatban Széll a harmadik legmagasabb rangú főtisztként vett részt az egylet munkájában, a szintén ajkai Parragh Lajos²³ pedig alhadnagyi rangban.²⁴ A honvédegyleteket vármegyénként szervezték, tagjai a vármegyében élő honvédek lehettek. Az egyletek legfontosabb feladata a '48-as honvédek ápolása, segélyezése, a támasz nélkül maradt hozzátartozók segélyezése volt.

Széll József 1871-ben még biztosan Ajkán élt, ugyanis Morzsányi Sándor honvéd főhadnagy kiadásában Pesten megjelent egy füzet, amely az 1871. évi „Országos honvéd naptár”-ban szereplő honvédtisztek nevét és lakóhelyét (település, vagy megye) tartalmazza, és ebben Széll Veszprém megyeiként szerepelt. Sajnos Széll további

²¹ Ez az összeg mai értéken kb. 1.169.000 Ft-nak felel meg. A XIX. század végi árak, fizetések: újságkihordó: 45 Ft. Házi orvos lakással: 150,- Ft. 1 kg füstölt szalonna: 1 Ft. Cipő: 3-4 Ft. Elegáns lakás bére a fővárosban: 40 Ft./hó. Forrás: <http://kepcslapmuzcum.hobbipark.hu/2017/10/page/2/>

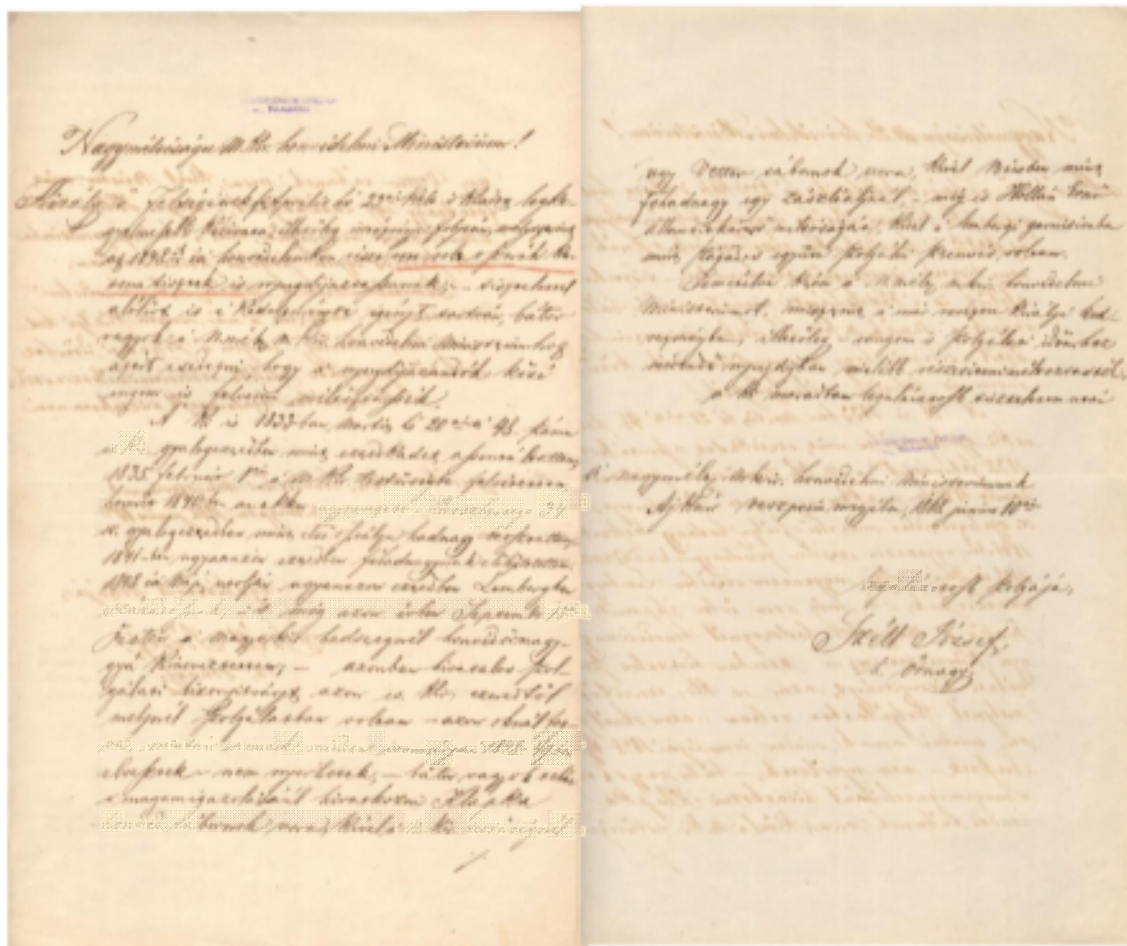
²² Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára, 1868. I. 85. o.

²³ Parragh Lajos (Tápszentmiklós, 1830. július 5. – Ajka, 1900. március 11.) honvédhadnagy, református lelkes. Sírja és síremléke az ajkai régi temetőben található. Forrás: TILHOF Endre: *Ajka város Ajka, Ajkarendek, Bakonygyepes, Bódé, Csékut, Padrag, Tósokberénd községek és Ajkacsingervölgy általános lexikona*. Ajka, 2018. 403. o.

²⁴ Dr. FÖLDESI Ferenc: „Az alkotmány védbástyái.” *Az 1860–61 évi Veszprém vármegyei alkotmányos mozgalmakról és a honvédegyletekről*. Veszprémi Szemle. Várostitörténeti Közhasznú Alapítvány, Veszprém, 2013. 137., 304. o.

Veszprém megyei, ajkai életére vonatkozó adatot ez idő szerint nem találtam. Nem tudni, mikor és miért költözött el Ajkáról Pozsonyba, mi történt az ajkai birtokkal, ki volt a második feleség, és mi lett a sorsa az őrnagy halála után.

Parragh Lajost a világosi fegyverletétel után elfogták és a kufsteini várbörtönbe zárták.²⁵ 1861-től Ajka református lelkésze volt. Maga köré gyűjtötte a '48-as honvé-

Széll József Ajkán írt levele a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumnak
(forrás: Hadtörténelmi Levéltár)

deket és megünnepelték március 15-ét.²⁶ Különös, hogy Parragh a szabadságharcban való részvételéről, illetve az azt követő évekről írt feljegyzésében²⁷ nem szerepel a kufsteini várfogság, és más, az életrajzi adatait tartalmazó forrásban sem. Lehet, hogy Parragh és Széll Kufsteinben rövid ideig együtt raboskodtak, de az is, hogy nem. Valószínűsíthető, hogy Parragh nem volt Kufsteinben fogoly, mivel a komáromi erőd

²⁵ Ajkai Szó, 1998. 9. sz. 1. o. (szerző nélkül): Emlékezés két hősré.

²⁶ Veszprém megyei életrajzi lexikon, <http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=PAR-RAGH+Lajos>

²⁷ H. SZABÓ Lajos: *Naplók, versek, levelek a szabadságharc korából*. Pápa, 1998. 223. o.

feladása után (1849. október 1-4.) a fent hivatkozott feljegyzése szerint iszonyú beteg jött el 1849. október 6-án a komáromi erődből. Az erőd feladásáról szóló ún. „*hódolati szerződés*” szerint a helyőrség tagjai minden későbbi üldöztetéstől mentesítő menlevelet kaptak. Ajkán az őrnagy minden bizonnal ismeretségbe került Puzdor Gyulával (Ajka leggazdagabb földbirtokosa volt), aki szintén harcolt a szabadságharcban, sőt más honvédekkel is.

A Pesti Hírlap 1890. április 6-i számában Edvi Illés Pál Krónikája alapján megjelent Jakab Elek tollából egy visszaemlékezés Széllről. A cikk szerint Edvi Illés Pál barátja volt Széll József Benedeknek. Röviddel a cikk megjelenés után az újság szerkesztőségéhez érkezett egy olvasói levél Cserneczky Józsefné született Szerdahelyi Bertától, ami a Pesti Hírlap 1890. április 10-i számában jelent meg. A levélben az olvasó leírta, hogy ismerte Széllt és feleségét. „*1877–78-ban Pozsonyban, a duna-utcai Habermann-féle házban Szélllékkel az első emeleten egy folyósón volt a lakásunk. Széll József magas, szikár alak, fekete, őszbecsavarodott hajjal, egyenes magatartása és szilárd lépéseivel minden ízében elárulta az egykori katonát. Neje jóval fiatalabb nála, szép, kedves és igen szeretetreméltó, de kissé elhízott nő volt.*

Ez a házaspár tökéletes visszavonultságban élt. Széll József naponta kisétált, ellenben neje mindig otthon töltötte idejét s legfeljebb a nyílt folyósóra ült ki egy zsöllébe a friss levegőre üdülni, a hol gyakran találkoztunk s óráhosszat elcsevegtünk irodalomról, a közélet apróságairól s mindenféléről, csak a politikáról nem.

Maga Széll komoly, de a mellett végtelen szerény, igénytelen s maga az udvariaság volt, mindketten, ő és neje, a megtestesült egyszerűség.

Hallottam, hogy volt birtokuk is. Arra azonban nem emlékszem, hogy azt használták-e vagy végképp eladták-e?

A házbeliek, kik állítólag Szélléket közelebbről ismerték, figyelmeztettek, hogy az a szerény, egyszerű férfiú, azzal a katonás magatartással voltaképp egy vitéz hős és „nagy ember”! S hogy Klapkának hű barátja s valahányszor ez Pozsonyba jön, Szélléket mindig meglátogatja.

Én Széllt igen nagyrabecsültem. Nemes jellemétől eltekintve, szívjósága s neje iránti gyöngéd szeretete bámulatra ragadt.”

Az olvasó beszámolt még arról, hogy a Habermann-féle házba költözésükkor (1877) Széllék már több éve ott laktak. 1878-ban visszaköltözött Budapestre, és ezt követően Széllékről nem hallott. Az olvasói levél az alábbi gondolattal zárul: „...*Nagyon örülnék, ha csak egy hajszállal is sikerülne előmozdítanom a hős életrajzának teljességét.*”

Bizony, sikerült az olvasó szándéka, hiszen Széllről nem maradt fenn kép, így a Krónikában írtak, a testvéréről készült rajz, és az olvasói levél alapján képzelhetjük csak el milyen ember lehetett az őrnagy.

Széll József 73 éves korában, Pozsonyban – az anyakönyvi bejegyzés²⁸ szerint a haldoklók szentségével ellátva – halt meg, 1886. augusztus 12-én. Halálát kizáródott sérv okozta. Ugyancsak az anyakönyvi bejegyzésből tudható, hogy a Szent András-temetőben temették el augusztus 14-én.

Budapesten a Vasárnapi Újság augusztus 22-i, 34. számában haláláról az alábbi rövid nekrológ jelent meg: *„SZÉLL JÓZSEFET Pozsonyban temették el nagy részvét közt. A magyar testőrségnél szolgált, később a 34-ik gyalogezredbe lépett. 1848-ban ezredével együtt letette az esküt a magyar alkotmányra s csatáról csatára harczolt. A szerencsétlen bábolnai csatában tizenhét nehéz sebből vérezve félholtan maradt a csatatéren s úgy került osztrák fogságba. Sebeitől másfél évig gyógyították s nyomorék maradt. Az akkori haditörvényszék kötél általi halálra ítélte, ezt azonban az uralkodó, tekintettel az elítélt hős nyomorék voltára. 10 évi vasban töltendő várfogságra változtatta. Kufsteinből való szabadulása után elvonult életet élt, némán türt, kevés emberrel érintkezett.”*

A Szent András-temető egy részét felszámolták, sírja sajnos már nem található meg.²⁹

Emlékét Celldömölkön a római katolikus temetőben kopjafa őrzi, amit a márciusi forradalom 150. évfordulója alkalmából avattak a tiszteletére. Az emlékhelyet a Nemzeti Kegyeleti és Emlékhely Bizottság 2007-ben a Nemzeti Sírkert részévé nyilvánította.

Epilógus

*„Az ősök neve kötelez, amelyhez soha nem lehetnek méltatlanok a leszármazottak. A történelmi családhoz tartozás nem érdem, nem kiváltság, ám nem is bünn vagy szégyen – ahogy azt sajnos a kommunista diktatúra során kezelték –, hanem megtisztelő felelősség, sajátos magyar sors.”*³⁰

²⁸ ARCHÍV MESTA BRATISLAVY, Matrikula 1884-1886. 501. számú bejegyzés.

²⁹ GÖRFÖL Jenő – KOVÁCS László: *Hol sírjaink domborulnak*, Nap Kiadó, Dunaszekeres, 2003. 104. o.

A munka III. része tartalmaz egy táblázatot a Szlovákiában elhunyt, eltemetett 1848-49-es honvédtisztekről. A táblázatban a szerző azok nevét, akiknek nem találta meg a sírját, dőlt betűvel szerepelteti. Széll József neve így van feltüntetve.

³⁰ SZÉLL Tamás – SZÉLL Kálmán: *Adalékok a dukai és szentgyörgyvölgyi Széll család történetéhez*. Vasi Szemle, 1999. 5. sz. (A Vas Megyei Közgyűlés Tudományos és kulturális folyóirata.) 369. o.

*A szerző (balról) és testvére Celldömölkön 2023-ban az őrnagy emlékét
őrző kopjafánál*